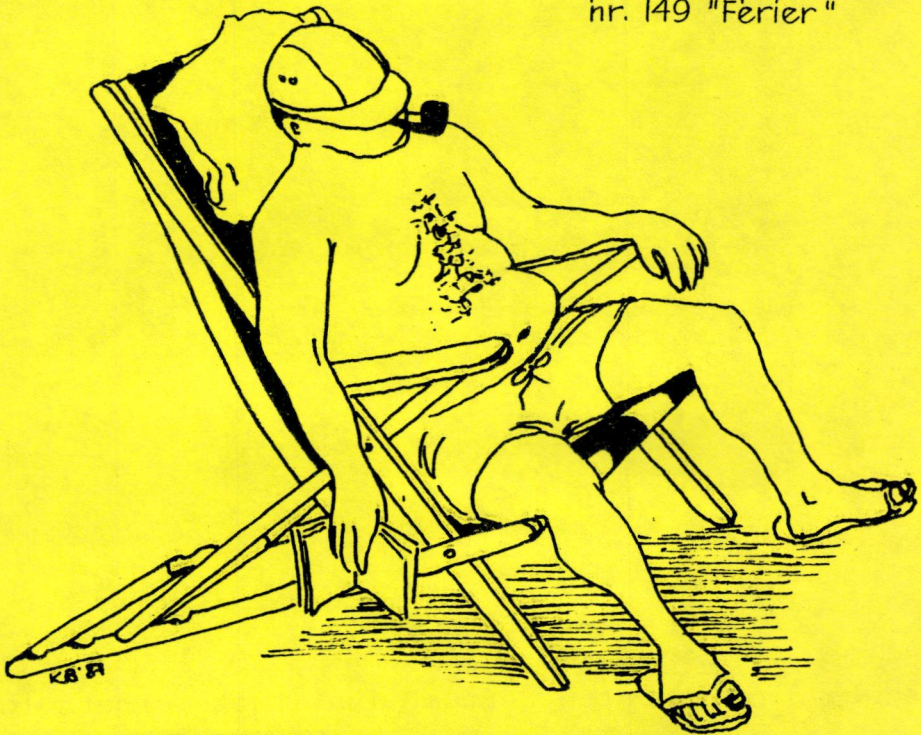

GØRAN ROSANDER

Dette å feriere

En kort presentasjon
av svarmaterialet
på NEG spørreliste
nr. 149 "Frier "

neg

JULEN 1988

Omslagstegning: Kirsten Berrum, Institutt for etnologi,
Universitetet i Oslo.

Omslagets layout: Ingrid Lowzow, ditto.

Kjære venner og medarbeidere!

Vårt arbeid her ved NEG har i 1988 vært "rene ferien" - slik det blant annet fremgår av dette heftet! Forsknings- og innsamlingsprosjektet Ferie og fritid har nemlig stått i sentrum også i år. Sammen med Institutt for etnologi, Universitetet i Oslo, har NEG fått penger fra Norges Allmennvitenskapelige forskningsråd, og mag.art. Alf Eggset er ansatt som prosjektleder i et år.

Innenfor prosjektet skal vi i NEG i 1989 spesielt konsentrere oss om hyttelivet. Vi har fått inn utrolig mange fine svar på spørreliste nr. 148 Hytter og hytteliv. Mange fotografier har vi også fått og lånt. I 1989 skal vi foreta feltarbeid i tre utvalgte hytteområder i landet, der vi skal fotografere og beskrive hytter og intervju hytteiere grundig. To studenter arbeider allerede med magistergradsavhandlinger om hytter i Oslofjorden, og vi regner med at også flere studenter vil velge emner innenfor rammen av prosjektet.

NEG har sendt ut følgende spørrelister i 1988:

149	Ferier
150 A og B	Lystbåter
150 C	Fritidens båtliv
Særemne nr. 19	Livet i en polititroppleir. Bataljon III i Baggbøle.

Innsamlingen av materiale omkring fritidens båtliv (liste nr. 150 A-C) har vi lagt opp på en måte som ikke er vanlig for oss. Ved siden av spørrelisten til våre medarbeidere har vi laget to kortere versjoner som vi har distribuert gjennom båtforeninger, delt ut på båtfestivaler, på marinaer, i forbindelse med foredrag og gjennom opprop i bladet "Fritidsbåten". Vi er spent på det endelige resultatet av denne kampanjen.

Listen om livet i en polititroppleir, særemne nr. 19, er myntet på en helt spesiell gruppe mennesker, og er ikke sendt ut gjennom vårt vanlige kontaktnett. Vi vil i samarbeid med Sundsvall museum og Norsk Hjemmefrontmuseum samle inn materiale omkring norske soldaters utdanning i polititroppleiren i Baggbøle under krigen. Som kjent fikk mange unge nordmenn som flyktet over grensen til Sverige utdanning i slike leire, og for ettertidens historie er det viktig å få skrevet ned de enkelte deltakeres personlige minner fra denne tiden.

Mange medarbeidere har svart på vår oppfordring om å sende inn "frie optegnelser". Vi er meget glade for alle de fine beretningene om arbeid og livsforhold i deres barndom og ungdom - fortellinger om hvordan synet på moral, plikt, penger og velferd har endret seg i løpet av et menneskeliv. "Frie optegnelser" er alltid velkomne. Send inn når dere har noe på hjertet! Og det er ikke for sent å svare på nr. 149-150 om du ikke allerede har gjort det!

NEG sender en varm takk til alle for samarbeidet i 1988.

DETTE A FERIERE

I februar 1988 sendte NEG ut sin spørreliste nr. 149 **Ferier**. Fram til begynnelsen av desember har det kommet inn 133 svar på de ca. 250 lister som ble distribuert. "Ferier" er et emne som alle "kan" og som alle er interessert i, og svarene er mer utdypende og flytende enn ellers. Bl.a. forteller mange med stor lengsel og nostalgi om barndommens ferieopplevelser før krigen. - En form for ferie som nesten ikke fins med i dette materialet er besøk på hytta - dette er berørt i spørreliste nr. 148 **Hytter og hytteliv**.

Svarene på "ferielisten" kompletterer på en god måte de "hård-data" som fins i den offisielle statistikken (som i dette tilfelle nesten savnes før 1968). Heller ikke den omfattende sosiologiske forskningen omkring fritiden har i noen større grad materiale av den typen som denne spørrelisten har gitt.

*

I dag er det en selvfølge å ha ferie, t.o.m. bønder og fiskere har - trolig som de eneste i verden - i senere år fått lovfestet rett til ferie.

Industriarbeidere har hatt lovfestet rett til ferie fra 1937. I loven om arbeidsvern fra 1936 fikk de ni dager. Allerede lenge før det tidspunktet hadde imidlertid de fleste ansatte hatt en årlig ferie, som man hadde oppnådd gjennom avtale. Lengden varierte mellom noen dager og to uker for "vanlige" arbeidstakere. Offentlige tjenestemenn hadde fra 1918 av to uker. Lærerne var i en særstilling. I Finnøy, fortelles det, var det på 1910-tallet nesten bare disse som hadde ferie, "og dei fikk sannelig høre det av mange, både på den eine og den andre måten".

Tre ukers ferie ble lovfestet i 1947, fire uker i 1964 og en ekstra dag ("Gro-dagen") i 1981. Fra 1976 av har arbeidstakere over 60 år en 5. ferieuke.

De hytteeiere som er så heldige at hytta ikke ligger altfor langt fra arbeidsplassen kan på en måte forlenge ferien gjennom daglig å pendle til jobben.

Før ferielovens tid kunne de arbeidere som tok på seg en større jobb på akkord, skynde seg å bli ferdig og på den måten opparbeide seg en del fritid eller ferie.

For visse overordnede var - og er? - ferien til tross for loven vanskelig å ta ut. En mann i overordnet stilling i Statens skogvesen hadde ingen ordnet ferie før ca. 1950.

Det var om å søke om noen dager og ingen til å overta mens man var borte så min mann var livende redd for ferie, når han kom hjem var det hauger av kontorarbeid og massevis av reiser hit og dit.

For denne familien, som bodde i Nord-Troms, var ferien på 30-tallet "en tur til tannlege i Tromsø en gang pr. år".

En gruppe som i praksis kan komme til å stå utenfor alt hva heter ferie er butikkinnehavere uten ansatte. En kjøpmann forteller at han og konen etter bryllupet i 1951 har vært "borte sammen [...] i flere dager sammenhengende" bare 5-6 ganger, unntatt de fem dagene i påsken når butikken er stengt.

Fri-lørdager, som gjorde det lettere å ta "mini-ferie", ble suksessivt innført i ulike bransjer (og i skolene) i slutten av 60-årene. I dag har 61% av alle yrkesaktive fri hver lørdag og ennå 15% hver annen.

Men man trenger ikke å ha jobb, husholdsarbeid eller være under utdanning for å ha ferie. Også pensjonister snakker om ferie. Vi legger åpenbart noe annet og mer i ordet enn å være fri fra vår daglige dont. Mange av våre medarbeidere har forsøkt å beskrive hva ordet står for. Noen få eksempler:

... å bruke eller sløse med tiden etter eget for godt-befinnende.

... å være glad, være opplagt og samle mot og krefter til et nytt arbeid.

... å la hver dag ha sin glede.

Avkobling fra alt som heter klokkeslett og rutetider.

Noe annet enn en gjør daglig.

Når du gjør ting, eller er på andre steder, du vanligvis ikke gjør eller er ellers i året.

... gjør med tiden i ferien - det du vil sjøl - en fridom å leva etter eige ønske.

Det ser ut til at avveksling, glede og fri fra stress er nøkkelord. - "Ferie" er rentav så omgitt av et skimmer at et barn kan si: "Eg stundar til eg skal begynne skulen for då får eg ferie!"

Mellomkrigstiden: ferieringen tar form

Mange av våre medarbeidere har vokst opp på på gårdsbruk, en og annen i en fiskerfamilie. I disse miljøene eksisterte det i mellomkrigsårene selvsagt ikke ferier i vår mening. Selve ordet kunne være ukjent. En mann født i 1918 forteller:

På stølane var det fleire stader hytter som hørde til byfolk, og her var det folk på ferie. Der var det ein først kom i kontakt med det ordet. Men det gjaldt berre byfolk, og for oss var det nok som om dei kom ifrå ein annan klode. Både folket, språket, klædrakt, åtfærd og alt syntte til at dei hørde til ein annan rase.

Man sto fremmed overfor både ordet og det som det innebar:

Ferier var for oss bondekoner bare noe som byfolk kunne ha, det var i hvertfall ikke noe som vi hadde anledning til. [...] Nei ferie det fikk vi nok ha til gode til vi ble kårfolk.

Kanskje særdeles kvinnene kunne være utslitt. En bondekone født i 1908 forteller:

Det var ikke mye til ferie etter eg var gift. Det var 10 dagar hvar gong eg fikk ein unge. Me la heime, og me slapp jo molka og stella dei dagane, saa det var jo ferie?

For å gi utslitte husmødre litt fritid ordnet Norsk Folkehjelp, stiftet i 1939 med fagbevegelsen som drivende kraft, samt Norske Kvinners Sanitetsforening s.k. husmorferier, vanligvis i 14 dager.

Det var en flokk på 10 stykker som var på et pensjonat, så vi hadde det koselig. [...] Så det var min første ferie og da var jeg over 40 år.

Om bøndene ikke hadde anledning til å oppleve nye steder og mennesker, hadde mange likevel en mulighet som de fleste andre samfunnslag savnet på den tiden: et privat rekreasjonsmiljø (for å bruke et fagord), nemlig seteren. Denne fungerte - og gjør det ennå - ofte som "hytte". Dit reiste man ofte et par dager for bare å slappe av. Den var selvsagt også oppholdssted ved bærplukking, jakt og fiske. Fra mange kanter er det dessuten fortalt at budeia så på besøk på seteren som en slags ferie, til tross for det ansvarsfulle og slitsomme arbeidet. "Det var som en avveksling som ja som en følelse av ferie."

Det ligger i jordbruksårets rytme at det er mest å gjøre når andre har ferie, særlig før, i tiden da slåtten var svært arbeidskrevende. For mange som er oppvokst i bondemiljø er i det minste en del av ferien ennå ensbetydende med arbeid på slektsgården i slåtten - noe man lett glemmer når man diskuterer ferie og ferieliv. En medarbeider skriver at han "forbinder ferietida med den tid da høiet skulle inn".

Men ikke alle reiste på landet for å jobbe. Mange opptegnelser forteller om feriefolket, også kalt landliggerne, som leide seg inn på bondegårdene, framfor alt i mellomkrigstiden og inn på 50-tallet. Iblant var det vel slektninger som holdt seg for fine til å delta i arbeidet (og som ga dobbelt belastning for husmoren), men oftest var det fremmede byfolk.

Folket på landsbygdas innstilling til feriefolket var delt. "Me tok i mot dei bleike, frå byar - tykkte dei var fine", sier en, men en annen forteller:

Det fylgde liv med byfolk, og dei hadde meir pengar enn me mellom hendene, såg det ut til. Me borna tykte det var stor stas når dei kom. Etter kvart som me voks til, såg me

annleis på mange ting. Byfolk var "herrefolk" når dei kom på landet. Eg huskar særleg at dei trengte seg fram på butikken og tok "børten" frå oss landsfolk. Og dei gjekk med fillete klær, "det er ikke så nøye på landet", var omkvedet!

En lang fortelling fra en stor gård i Voss handler også om byfolk og det inntrykket disse ga hos et barn. Skildringen er fra 20-tallet og er her noe forkortet.

Det var elles i fjørene by- og landsborn møttest. Bergensborna skal ha ære for at dei lærde borna i vår bygd både ryggsymjing og anna.

Etter å ha sett alle såter mot kvelden, fekk borna fri til leik i fjørene med byborna. Bergensarane i vårt hus møttest der dagtid. Karane hadde kneside badedrakter, tverrstripet, helst i raudt og kvitt, nokon blå- og gulstripete. Damene hadde ofte blondekant både kring hals og armar, dertil vide badehettar, også sume med blonder. Dei hadde alltid og badeskor på, klaga over steinane, ville helst bare sole seg, (under parasollane) så sola ikke tok ansiktet.

Alla lika fest i hagen. Far bar alle benkjene. Disse sette han langs dei gamle aplane. Obersten og ingeniøren med vener røykte sigarar og las avisene der. Før kveldsmålet tok dei ofte tur til fjells eller i skogen. Der fann dei tidt "fasongvaksne" tre dei laga spaserstokkar av.

Ein kveld der var storhausting av høy, då regnet truga kom Lina tenestgjente med ei svær korg, med plagg over, og sette frå seg på muren. Borna hylte, såg det rørde seg i korga. "Hald dykk vekke", ropa Lina: "Hummarklørne er fårlege". Ho fortalte då at ho hadde fått i oppdrag å koke hummaren levande i den svarte klægryta vår. Vi vart skræmde: Var opplærde som mor vår at: "Det lovast ikkje å fare ille med dyr". - Lina skræmde oss då bort med orda: "Det obersten segjer er lov".

For landsbygdsungene var de besøkende barna fra byen privilegerte. Ikke sjelden ble disse sendt til landet alene, de hadde jo lenger ferie enn foreldrene. Var barna i slekt, fikk de vel jobbe en del, men ellers så landsbygdsungene med misunnelse på hvordan gjestene kunne bade og leke dagen lang. Et eksempel:

En mann født i 1918 vokste opp nær Byglandsfjord. I nærheten hadde Hunsfoss fabrikk en gård som tjente som sommested for de høyere funksjonærene.

Vi så frem til at disse feriefolkene skulle komme. Men, vi var aldri sammen med dem. De levde i en verden som vi bare drømt om. Vi lurte oss bak busker og trær for å se pent klædde barn leke og spille grammofon på verandaen. Men, vi skammet oss for dialekten, klærne, og ikke minst skorner, og våget oss aldrig frem.

En annen medarbeider forteller også om bybarnas fine klær:

Då syntes jeg alltid at dei hadde finare klæde og så hadde dei sandaler. Ein draum - berre ein draum for meg. [...] Bybarna kunne leiker som vi fikk lære, og dei hadde andre skikkar. Dei kunne tømme fatet for kaker. Når vi var borte og fikk kaker eller anna, måtte vi berre ta litt av kvart slag. Og eg såg på mor, om eg fikk lov å ta så mykje og. Og vi måtte takke i handa etterpå. Byborna gjekk frå bordet etter å ha tømt fatet og slapp å takke og.

Annet som man forundret seg over, om man var fra bygda, var hvordan

desse frå byen (ungane) kunne springe ut i graset å "tøva" det ned. Vi hadde lært: "du skal inte trø i graset" som Skjæråsen så vænt har skrive om det.

Det fantes også annet som man husker: språket. "Ofte ble landsungan erte for språket sitt. De snakka 'bygdedialekt' og ikke det fine språket som byungan var vant til."

Barna på landet så altså med misunnelse på de fremmedes nytelsesfulle liv mens de selv gjette, slet med høyet eller utførte andre sysler; en informant som jobbet trutt på farsgården som barn konstaterer med et sukk: "Plukke bær var nærmest ferie."

Det var imidlertid ikke bare ulempe med bybarna, selvsagt kunne det være kameratskap også:

Det var høytid-samt for barna i by og på land å vera i lag. Stella ku og kalv, kakla i lag med hønsa. Katter og griseungane var leikety. Var krekling og blåbærtuene i nærleiken, så var ungane der.

Og også for et hardt arbeidende barn fantes det lyspunkter:

Men det gildaste, og som eg hugsar best frå sommarferien som barn, er varme sommar dagar og lange middagskvildar, då me borna kunne springa til badeplassen!

Barns forventede arbeid hjemme har for øvrig blitt prioritert så sterkt at de i mange bygder hadde ferie - i betydningen "fri fra skolearbeid" - under lange perioder. Potetferie er et eksempel, og en mann fra Ål, født i 1919, forteller:

Skula slutta den tida før 17 mai og tok til att rundt 20-25 september. I millom desse datoane var me opptekne med å gjeite. Ofte måtte ein reisa og gjæsla før den var ferdig om hausten fordi at skula tok til. Og eg hugsar at det var sume som ikkje var tilstades dei første dagane fordi dei ikkje var attkomne "or gjæslun".

Også for bøndene selv fantes det naturligvis rom for en og annen fridag, også sommerstid. På søndagene kunne man reise på besøk til nabobygda. Skyndet man seg med slåtten, kunne det bli tid til

en biltur på noen dager, hvis familien hørte til de lykkelige som hadde kjøretøy. "Disse turene betydde mye for oss som familie - var den eneste ferien foreldrene våre hadde."

Andre ga seg fri for å ta en real ferie. En bondekone fra Karmøy i Rogaland forteller:

I 1938 var me 5 ektepar som leigde den vesle rutebåten som dagleg krysser sundet mellom Nord-Karmøy og Haugesund. Skipper og maskinist var sjølvsgagt med, og turen gjekk innigjenom Hardangerfjorden eit stykke. Me låg ombord. Forut nede laga dei ei platform med halm oppå. Der låg mennene jamsides i heimelaga soveposer. Me konene låg på benkene i salongen akter. Me hadde to primusser med oss, kokekar og annan skaffetøy, poteter, saft, syltetøy og egg. Resten av maten kjøpte me iland, oftest der me låg med båten om nettene. [...] Ellers var me iland fleire plasser og prata med folk, både kjende og ukjende.

Et tilfelle da man i mange bygder alle som en tok seg fri var de store konfirmasjonshelgene. En kvinne fra Kvænangen i Troms, født i 1917, forteller at disse helgene der ble holdt vår, sommer og høst på visse øyer.

Da reiste folk med skjøiter til kirkestedet, andre rodde og de seglet med båter. [...] Dit kom presten, klokker, lensmannen, flere andre embedsmenn. Det var jo barne-dåp, konfirmasjon, brudevielser og mye annet som folk skulle få utført. Og det var masse folk og kjenninger. Husker at min bestefar hadde kirkestue, hvor vi bodde. Og man bodde hos folk der på Øya, samt ombord i båtene. Ungdommen hade morro i de lyse sommerkveldene. Folk var det over alt, som pratet med kjenninger og trefte slektninger. Så slik ferierte folk den gang i sær når det var fint. [...] Lange reiste hele familien til kirke. Da fikk de en nabo-jente eller kone til og passe dyrene hjemme.

En påsketur kunne man også ta, sogar på landet:

I 1932 og 1934 var vi ein ti - tolv ungdommar som var på påsketur. Vi lånte sètra til ein onkel. Det var herlege dagar med lang skitur i fjellet om føremiddagen, middagskvil i solveggen og mykje moro om kvelden. Første året var det sol frå skyfri himmel kvar dag. Men vi fekk høyre mange spitorð fra naboane om at vi var så fine på det at vi kopierte byfolket. Det var ikke brukelig at bygdeungdommen drog på ferie på den tida. Vi hadde jo den friske lufta rett utanfor stuedøra.

En og annen fra middelklassen våget seg til fremmede land, i første rekke selvsagt nabolandene. For dem som bodde i Agder lå Danmark nær til. En sykepleierske fra Vegårshei gir følgende skildring.

I sommerferien 38 reiste jeg på sykkelstur i Danmark med 4 veninder. Den står for meg som en glad ferie, kanskje fordi

det var første gang jeg var utenlands. Vi reiste med båt fra Kr.sand til Hirtshals og syklet videre sørover. Vi bodde på herberger og det var både greidt og billig. Det kunne nok bli lite søvn i blant. Særlig en natt vi lå et sted hvor det var plassert tre køyer over hverandre og disse var satt sammen av fire i hver seksjon. Det var altså 12 som var sammenføyet. Hvis noen i de nederste køyene snudde på seg, ristet de øvrerne som i sterk sjøgang.

Ungdommer fra velsituerte hjem hadde helt andre muligheter. En dame fra prestemiljø, selv ansatt i departementet, forteller at hun i 1924 var i Frankrike og Italia, i 1925 i Ungarn og Tsjekkoslovakia, i 1929 i Paris et halvår med permisjon fra arbeidsplassen for å lære fransk, på 30-tallet to ganger i London og i 1938 på Kanariøyene med lastebåt.

Vårt materiale inneholder dessverre nesten ingen skildringer fra arbeidermiljø. Et av de få unntak er en medarbeider som har arbeidet på Skotfoss papirfabrikk. Han giftet seg i 1936, og gjennom formling av en bekjent, som kjente noen bønder som leverte poteter til en forretning på stedet, kom han og kona og et par til ut til kysten gratis.

... overnattet på bondens låve - og hjemreisen foregikk på et fullt potetlass uka etter. Mat - hermetikk - salt kjøtt o.l. hadde vi med oss for hele uken - primus kokte vi på og ferske poteter fikk vi av bonden. Dette er minner som er lette å dra på.

For i første rekke å gi folk fra disse sosiale lagene mulighet for rekreasjon, oppsto ferie- og fritidsorganisasjonen Norsk Folke-Ferie i mars 1939. Tilskyndere var bl.a. fagbevegelsen og Norske kommuners landsforbund. Den nye organisasjonen ville arbeide for en demokratisering av ferielivet og legge til rette boliger for ferie-opphold for arbeidere og deres familier.

En vanlig form for avkobling for dem som hadde ingen eller få fridager var gruppevis å reise på lysttur i helgene, eventuelt med overnatting. Slike turer, ofte med dampbåt, har vært vanlig for arbeidsfolk i byer og tettsteder allerede i forrige århundre. Et blåseorkester kunne forhøye stemningen.

Okkupasjonstiden: Ferieringen innskrenkes

Så kom krigen og alt ble annerledes. Det innførtes forbud mot lengre reiser. Landet ble delt inn i soner. Reiser til annet distrikt krevde en god begrunnelse for at man skulle få sonepass. Spesielt vanskelig var det å få reise til kyst- og grensekommuner. Dessuten var det innskrenkninger i kommunikasjonene.

Forholdene medførte altså at folk mest holdt seg i omegnen. Sannsynligvis økte dagsutfluktene. Mange byfolk prøvde å få leie seg inn på en bondegård. Ikke minst var dette tilfelle sommeren 1940, da folk rømte ut av byer som ble bombet, som Bodø, blir det fortalt.

På landet kunne rekreasjonen kombineres med bedre kost enn i tettstedene og fremfor alt fantes mulighet for matauk. Ofte byttet man arbeidsinnsats mot matvarer.

Vi hadde ofte besøk av mors og fars søsken med familier. Hele familien kom syklende hvis ikke reisetillatelse kunne skaffes, men besteforeldrene bodde i distriktet, og å besøke gamle foreldre gav som regel gyldig reisetillatelse. Det var svært ofte 6-7 stykker hos oss samtidig, og ved høve hvor det var enda flere, måtte klesstabburet tas i bruk som soveværelse. Gjestene kombinerte ferie med litt hjelp i onnene for å på den måten å få "matauke" for seg og sine.

Fra Sør-Trøndelag forteller en medarbeider at det ikke minst under krigen

hendte at byfolk bodde i hjemmet vårt mens vi var på fjellet i 2-3 uker. [...] Det ble gjerne en sekk poteter med hjem etterpå sammen med andre spiselige ting.

Andre steder hvor det fantes mulighet til matauk var setrene. En medarbeider forteller om dette:

Under krigen kom mykje byfolk for å byte til seg matvarer på gardane. Då var det også stor auke med fjellvandrarak som av samme grunn gikk frå støyl til støyl og sikra seg godbitar som rømme, smør og ost.

Til tross for restriksjonene fins det flere eksempler på at man bygget seg en enkel hytte under krigsårene - hyttene ble mer enn ellers et tilfluktssted hvor man kunne slappe av mye bedre enn hjemme, fiske og plukke bær (foruten at de kunne bli brukt av flyktninger og "gutta på skauen").

I 1943 bygget vi den hytta som er idag. Det var vanskelig å få materialer da så det ble å bytte vår brennevinskvote som vi fikk tildelt, 1 dør og 1 vindu for en flaske, noen bord og kledning for en annen og papp på taket for 1 tredje, ovn og spiker ullpapp alt byttet vi til oss. [...] Dyrket opp med hjelp av steinbukk, og spadde opp ett fint stykke. Der hadde vi poteter kålrabi, kål og tobakksplanter. Vi hadde og en balje salt kjøtt, ulovlig i de dager. Så vi la i vann kjøtt med en gang vi kom lørdag for å ha det til søndag.

Om ikke de voksne kunne komme seg ut på landet i ferien, prøvde man i det minste å sende barna, slik at de fikk spise litt bedre. Man kunne t.o.m. sende dem ulovlig:

Feriene under krigen, jeg var 6 år da den begynte, ble tilbragt hos min farmor på Eidsvoll. Jeg ble sendt med gods-transport [...] ulovlig dit, eller mine foreldre og jeg kjøpte billetter Oslo-Lillestrøm, en kollega av Far som bodde i Lillestrøm kjøpte billetten derfra til Hanaseter og det siste stykket kjørte vi ulovlig så gikk vi 10 km.

For den studerende ungdommen kunne det plutselig oppstå "fengsel-ferie", en makaber følge av at "lektorene satt inne, som hendte flere ganger".

1945-1970: feriering mest i eget land

Da krigen var over, åpnet det seg bedre muligheter for feriering. Ferieloven av 1947 er allerede nevnt. Folk fikk med tiden bedre råd, og kommunikasjonene ble bygget ut. Noen lykkelige hadde fått fatt i en gammel bil og ble bevegelige på en helt annen måte enn det som før var mulig. Med tiden, da det å ha bil ble vanligere og forholdene bedret, kom mang en nybleven bileier til å bruke hele ferien sin til å kjøre og kjøre. Flere optegnelser forteller akkurat om bilens betydning for ferieringen:

De første årene lånte vi bestefars lastebil, og med et lite hjemmesnekret hus på planet tok vi de første ferieturene. Med presenning som dekket resten av planet, propanapparat og medbrakt niste, slo vi oss ned ved en sjø eller elv ikke så langt hjemmefra. Ungene godtok dette som ferie.

Etter krigen fekk Andreas kjøpe ein Tysk sykebil. [...] Me fekk bilen i 47, og det var fyrste aaret me kjørte paa tur. [...] Mellom 47 og 60 reiste me paa tur kvart aar. Fraa 5 til 8 dagar. Eit aar me var i Setesdalen, hente me blaaber og sylta. Me koka paa primus, og kjøpte Norgesglass. Og me hadde 30 l. med syltetøy kvar me oss heim. Noen ganger var det venner med. Daa hadde vi med oss telt. 4 laa i bilen og to i telt, og me koka paa primus. Me satte middagen paa kok, om morgenen, og pakka ner i bilen, med aviser og dyner, daa me stoppa middagstider var maten ferdig. Me kjørte naar me hadde lyst og stoppa naar me kom til ein plass me hadde lyst aa sjaa meir paa. [...] Me hadde forskjellige bilar paa turane. Me laga madrasser som passa i bilane. Og Andreas laga ei skuffa med lokk, som me kunne trekka ut og bruka til bord. Og me kunne ha alle matvarane og kokekar i skuffa.

Vi tok flere turer, både nordover og sørover, i egen bil. [...] Men utbyttet av turene kan diskuteres. Pakke sakene, campingkoffert, telt og kokekar. Pakke opp og koke middag, mase på ungene, skjenne og være arg, når de ble lei av å sitte i bilen eller holdt på å bli overkjørt. I verste trafikken sovnet kona i forsetet. Sjøføren var nervøs og stresset i trafikken og slettes ikke avballansert i ord og uttrykk. Resultatet kunne bli timelang taushet mellom ektefellene, inntil en av ungene satte i et hyl når de begynte å slåss bak i den fine nybilen.

Om kvelden ny oppakking, slå opp telt eller ta inn i campinghytte, om man hadde råd til det. Etter lange timer i bilen, var ungene styrløse, sprang på veien eller sparket fotball. Passe på og være vakthund. De kunne bli nedkjørt eller sparke forballen i naboens kokekar.

Men hva gjorde det når vi var storfolk og kjørte på ferie.

Da grensene ble åpnet, ble det, som før krigen, gjerne en reise til nabolandene. Ikke minst lokket den bedre tilgangen på mat enn i den hårde rasjoneringens Norge. Man kunne f.eks. bytte bolig med en dansk familie i noen uker.

De som var med i Tysklandsbrigaden straks etter krigen var så å si på plass og kunne reise rundt på kontinentet under permisjonene. En av disse forteller att han og to andre gutter i 1948

reiste gjennom Tyskland, Østerrike, Sveits, Italia, Monaco, Frankrike og Belgia med en reisekasse bestående av: 110 n.kr, 20 d.kr. 4 sv.kr., 400 f.franc, 20 sveitserfr. + 640 sigaretter. I tillegg til pass og "mouvement ordre" hadde vi oppskrift på spinatsuppe til 100 mann skrevet på norsk, som ingen forstod, og påført alle de stempler jeg kunne finne rundt på kontorene i leiren. Den gikk både som reiserekvisisjon og adgangsbevis til "transit camps" og "commandotappa militaire".

Og snart begynte turistbussene å rulle nedover Europa med reisemål som Paris og Roma.

Selv om turistreisene, hvor selve reisen var en del i opplevelsen, økte, så fantes selvsagt også fremdeles det gamle mønsteret med byfolk som under stor stas reiste til kysten for å feriere. En medarbeider fra Nøtterøy i Vestfold forteller fra årene etter krigen:

Byfolk ble kalt badegjester. De var liksom litt finere enn oss. Noen kom med kokka og gartner, gikk i hvite klær, stråhatt og spilte kanskje tennis.

Opplevelsene ved kystferie, sett fra sommergjestenes synsvinkel, formidles av en nå middelaldrende mann, som drømmer seg tilbake:

Småbyen Fredrikstad - plankebyen med "Det Glade Hjørne", på Gamlebyen vindebro med lukten av tjærebredde stokker i nesen der vi småguttene lå ved siden av hverandre og fisket karuss, i snekke av tre mellom holmer og skjær på jakt etter pir og makrell, her tilbrakte jeg min barndoms sommere. Den gangen var fortsatt en togreise til Fredrikstad en opplevelse for meg. Foregikk reisen med somletoget, med besøk på hver melkerampe, innebar det en vesentlig forlengelse av opplevelsen. På tross av vissheten om harde, vonde seter i kupeer med tobakksrøken tett oppunder taket, medbrakte svette ostemørbrød (videreført av Narvesen) ventet jeg andektig på signalet som skulle sette toget i bevegelse. [...] Ferie i Fredrikstad åpnet også for det store "utland" - båtturet til Strømstad var høydepunkter [...] Sverige og Strømstad var stedet der kokosnøtter ikke bare var på bilder, der glassfiber-fiskestenger kunne kjøpes for kr. 20,- og amerikanske eller andre eksotiske tyggegummier var tilgjengelig. Surt oppsparte femogtyvevinger, gevinster fra "stikka" og andre likvide midler fant veien raskt over disken i bytte mot hvite papirposer eller forresten en luftpistol.

Her kan man virkelig snakke om skimrende dager!

Etter 1970: masseturisme

Fra 1950-tallets slutt øker feriereisene kraftig. Charterfly til Syden eller til de store metropolene i Europa, senere også til andre verdensdeler, blir vanlig for menigmann. Mens 70.000 nordmenn tok charterfly i 1970, hadde tallet steget mer enn tre ganger på seks år, og idag er tallet nesten tidoblet. Ifølge statistikken foretok 78% av alle nordmenn (16-79 år) minst en ferietur i 1985-86 (ferietur er her definert som en reise for ferie- eller rekreasjonsformål med i det minste fire overnattinger). Av dem som holdt seg hjemme kan man anta at ganske mange i det minste dro på en eller flere kortere turer bl.a. til slektninger. Videre har antallet hytter økt kraftig i løpet av de siste 20 årene, og Norge har trolig flere campingvogner, relativt sett, enn noe annet land. Lystbåtene blir flere og større. Tilbudet av "frivillige" kurs, møter, ulike begivenheter og spesielt ferier øker uavbrutt. Kort sagt: feriemønsteret har blitt kraftig endret i løpet av de siste tiårene.

Utenlandsturisme

Den billige prisen på utenlandsreiser sammenlignet med før gjør at de fleste idag har økonomisk mulighet til å komme seg ut en tur. Ifølge statistikken tok 27% av alle nordmenn minst en ferietur til utlandet i 1985-86.

Vi begynner med å ta del i noen fortellinger om litt mer fjerne reisemål, ikke svispturer eller "salamiturer" til nabolandene.

Utenlandsreisen begynner vanligvis med planleggingen, som kan være et lystbetont arbeid; disse reisene foretas sjelden tilfeldig, som innenlands reiser med tog, båt og sykkel lett gjør. Man studerer reiseselskapenes kataloger eller legger opp en rute på kartet.

Vi sparte penger så godt vi kunne, og la opp reiseruter lang tid før ferieturene. [...] Vi gledet oss alltid til disse.

Vi pleier å bruke en god del tid på å forberede oss: sende etter kataloger, studere kart, låne reisebeskrivelser, besøke angjeldende staters turistkontorer osv. Veldig mye av den endelige opplevelsen står og faller med god forberedelse. Dette ikke bare øker utbyttet [...], men gir gjenkjennelser i forhold til det inntrykk man har dannet seg på forhånd.

De eksotiske navnene fascinerer, man opplever nesten reisen i forveien, også om man ikke kommer avsted. Sikkert smaker denne mannen på stednavnene:

Selv har jeg siden guttedagene hatt drømmer om å besøke jungelområdene i Syd-Amerika - trenge inn i det indre av Brasil - langs de store elvene. Senere - etter fullført utdanning og som voksen er dette blitt "omdannet" til interesse for de Mellom- og Syd-Amerikanske indianerkulturer

- Maya-, Aztek- og Inkakulturen, og en gang håper og tror jeg at jeg skal få oppleve Teotihuacans pyramider og Guatemalas jungelskatt - Tical - eller kanskje bestige inkaenes fjellanlegg i Peru?

Mange har foretatt en rekke turer utenlands. En og annen har gjort det til en vane, som den damen, født i 1910, som etter at hun ble enke i 1977 regelmessig reiser til Syden to ganger i året. Andre er nærmest globetrottere. Et par reise-opptegnelser viser reisemål man ikke sjelden beveger seg til.

En butikkdame fra Oslo, født i 1910, har sendt oss denne listen:

1957 Kjøbenhavn-Gøteborg	1974 London
1960 Stockholm	1975 Bulgaria, Tyrkia
1961 Gøteborg	1976 Portugal
1962 Gøteborg	1977 Tyskland
1964 Danmark	1977 Kreta
1965 Holland-Danmark	1978 Kreta
1965 Østerrike-Tyskland-Holland	1978 Stockholm-Åland
1966 Holland	1979 USA
1967 Holland	1980 Mallorca
1968 Italia	1982 Gran Canaria
1968 Stockholm-Åland	1983 Lanzarote
1969 Italia	1985 Lanzarote
1970 Jugoslavia	1986 Rhodos
1971 Jugoslavia	1986 Madeira
1972 Mallorca	1987 Lanzarote
1973 Zambia	1988 England

En bondekone (f. 1922) fra Sola har ikke gjort så mange reiser, men de har gått i ulike retninger:

1973 England (med husmorlaget)
 1975 England (sammen med slektninger)
 1978 USA
 1982 Italia (buss)
 1985 Afrika
 1988 Madeira

Av de riktig fjerne reisemålene står - selvsagt - USA i første rekke. Forbløffende mange har vært der (men vel å merke - mange av våre medarbeidere er et godt stykke over pensjonsalderen og kan altså se tilbake på et langt liv). En liten stikkprøve på de 54 sist innkomne svarene viser att hele 23 forteller om reiser til Nord-Amerika, i et par tilfeller imidlertid på arbeid eller for studier. Oftest dreier det seg om slektsbesøk, og da kan man ha reist dit 2-3 ganger. En person har t.o.m. besøkt sin datter i USA minst ni ganger. Iblant har man reist med spelemannslag eller sangkor.

Det som imponerer i USA er gjestfriheten. Slik skildrer en medarbeider sin reise til USA.

USA-turen i 1979 var ugløymande for oss. Vi hadde 3 veker til disposisjon. Vi reiste til Minneapolis, besøkte fleire

stader i Minnesota og North Dakota. Heile tida budde me hjå slektingar. Fleire av dei kjende vi frå før. Dei hadde besøkt oss tidlegare i Noreg. Overalt vart vi vel mottekne. Dei visste ikkje det beste dei kunne gjere for oss. [...] Dei stilte bil til disposisjon for oss, eller kørde oss rundt for å besøkje folk som stamma frå Setesdal. Dei laga store "parties" og sendte "bodstikka" rundt for å innbe alle dei trudde vi hadde interesse av å møte. [...] Desutan var det så mange her som stamma frå Setesdal at dei hadde hatt eit Setesdalslag som dette året feira 75-års jubileum. Denne festen var vi med på. Vi vart presenterte for heile forsamlinga og gjorde krus på som var vi kongelege personar mest. Vi vart overdynga av gåver og godord. Vi vart også bedne med i eit sølvbryllaup - og følte mest at sølvbrudeparet kom i skyggen av oss. [...] Alle overnattingar og mat vart span-dert på oss. Vi vart kørde rundt frå stad til stad utan at vi fekk lov til å betale.

Afrika-farerne får representeres av en eldre dame fra Loppa i Finnmark, som fjernadopterte et barn som hun ville besøke. Det var hennes første utenlandsreise unntatt en tur til Nord-Sverige.

I 1979 var jeg på en 19 dagers ferie i Afrika i Burundi. Dette var i slutten av april. Det var en stor opplevelse for mig. Der var mye vont at se. Jeg minnes den ferien både med glede og vemod. Jeg var helt inne [i] Nykarya, der hadde jeg en fjern-adpotivdatter. Nyendakumana het hun og var 7 år da. Denne turen har jeg oplevt mange ganger i tankene. Den reisen kostet mig væl 8000 kr. Pengene hadde jeg selv tjent ved salg fra gårdsbruket. Minnes at mange negerbarn var redde oss hvite. Vi fikk litt trassel men ellers gikk alt greit. En liten gutt blev mye glad i mig og jeg i han. Det var tungt at skilles. Han fikk et leke armbandsur av mig. Da blev gleden stor.

Også Asia fins representert i skildringene. Vi velger noen opplevelser i Qatar på Den arabiske halvøy og tar da avsnittet som viser "kultursjokket".

Sightseeingturen slutta med te i Isfahans finaste hotell. Dei "vaska" teglasa etter kvart, heldt dei berre ein augneblink under ei stråle med kokande vatn frå samovaren. Vi fann snart ut at skulle vi kunne nyte turen, så måtte vi gløyme at det er noko som heiter hygiene.

Da vi skulle køyre gjennom eit trongt, bratt, svingut pass var det fellesbøn til Allah. Ein ropa ei bøn og dei andre stemte i med eit refreng. Dette gjentok dei tre gonger. Men berre mennene, kvinnene tagde. Da vi hadde kome heilskinna i gjennom, så vart det takkebøn.

Eg sat i ein park og venta på Ivar og Helga, da det kom ei lita sjador-[sjal]-kledd jente bortåt meg. Ho streva fælt for å få meg til å forstå kva ho ville, men det var jo uråd. Det gjekk ei stund før det gjekk opp for meg at eg var jo så uanstendig der eg sat med bare skuldre og armar.

Eg vart livredd ein morgon da det kom inn eit stort glinsande svart dyr i ei glip under døra. Eg fekk tak i

Helga, som slo ihel det. Det var ein kakerlakk, men eg visste jo ikkje skilnad på ein kakerlakk og ein skorpion.

Beskrivelsene av reiser til det europeiske kontinentet er selvsagt mange. Iblant har man blitt kjent med noen utlendinger som man besøker og som kjører besøkende rundt til severdigheter. Kontinentreisen går ofte med buss, og da rekker man å se mye - både severdigheter og annet, som den bonden på paristur som sturderte dyr og bygninger langs veien. Besøk og måltider i de norske sjømannskirkene er vanlige innslag og blir satt stor pris på.

Som eksempel på en kontinenttur velger vi denne (1960):

... men å passere tyskergrensen var en underlig følelse. Våre gamle fiender var nå våre allierte, vi skulle møte dem, prate med dem, og kanskje komme inn på krigen --. Men slik ble det ikke. Vi møtte et vennlig og strevsomt folk som hadde lagt krigen bak seg og helst ikke ville prate om det. [...] Zoo og vannorgel, sjømannskirke og krigsruiener ble besøkt, og framfor alt floriaden i Amsterdam til minne om tulipanens 400-årsjubileum. [...] Men det var utvilsomt krigskirkegården i Arnhem, Nederland, som gjorde størst inntrykk. Vi kom der en stille sen sommerkveld, og gikk langs radene av kors og leste navn og tekster. Vi var alle - i begynnelsen men om litt kom en sortkledd kvinne og en gutt i 16-17 årsalderen inn på kirkegården. De lettet lenge langs korsradene og fant om sider det de søkte. Så knelte de ned, - og vi gikk stille ut av området. Siden, gjentatte ganger - har jeg forsøkt å male - i ord - denne opplevelsen for mine elever når de i ungdommelig begeistring forteller hverandre om spennende krigsfilmer de har sett.

Utenlandsturene gir mange opplevelser, opplevelser som man kan gjenoppleve etterpå gjennom å se på det feriealbum med billetter, program, prospektkort, fotografier m.m. som man lager. Slik skriver en medarbeider om sine opplevelser:

Eg er mest interessert i å sjå korleis folk lever. Eg vil gjerne sjå kva dei har som ikke me har og kva me har som dei truleg må sakna. Ikkje berre dei reint ytre ting, men ikkje minst andlet og uttrykk. Sjå folkemassen som fær forbi meg frå ein benk, tett ved en park eller en uterestaurang.

Opplevelser i form av strabaser og fysiske utfordringer er også en velmer for feriering. Et ytterliggående eksempel er den gjengen av middelaldrende herrer som en gang var sammen i en speiderpatrolje i Oslo og som nå i flere tiår har foretatt kortere turer i Norge, men som for noen år siden begynte å dra utenlands. De har gjort ekspedisjoner til Svalbard i 1979, Island i 1983, Himalaya i 1985, Grønland i 1986 og Yukon River i Canada i 1987.

Innenriks ferieturer

Nordmenn er et friluftselkende folk, og litt mer strabasøse turer inngår ofte i ferieopplegget. Mange er "bitne av heiebasillen", som en medarbeider skriver, og vandrer i fjellet.

En ferd til Besseggen skildres slik:

Bare båtturen over Gjende er i seg en opplevelse. Men det å gå over selve Eggen får en spesiell plass i "minneboken". Fantastisk natur, det grønne og det blå vannet - Gjendevatn og Bessvatn, på hver side av Eggen, et rundskue uten side-stykke, topp etter topp så langt øyet kunne se.

Også Galdhøpiggen mente vi tittet bort på oss der vi tross alt befant oss i over 1700 meters høyde.

Imponerende hvor mange det er som gjennomfører denne turen, fremdeles betyr naturopplevelser noe for store deler av befolkningen. Her var alle aldre representert, noen i børmeis og andre godt over sytti. Felles for alle var et preg av forventning og opplevelse i båten over vannet, på turen oppover fjellsiden, og seiersrusen - ved nedstigningen og ankomsten tilbake til utgangspunktet.

Også bre-turer lokker. En kvinne fra Oslo forteller:

Neste dag skulle vi for første gang prøve oss på Bretur. Svellnosbreen - eller Eventyrbreen som den også kalles - ligger under Galdhøpiggen. [...] Her er du avhengig av fører, og dessuten må du ha brodder under støvlene. En brefører fra turlaget fra Sogn skulle ta oss inn. Det kriblet litt i magen da vi ble spent fast i tauet, samtidig som vi hørte buldring og brak der breen kalvet. En av deltagerne fikk betenkligheter etter ti min.: helomvendning! (og småbanning fra breføreren) Som den desidert eldste i tauet bestemte jeg meg: Ikke skulle jeg kny! Ved første bressprekk kjente jeg adrenalinet - hjelpe og trøste! Over den skulle jeg hoppe. Heldigvis fikk vi grundig instruksjon og dersom vi ikke greide å komme helskinnet over - så ville vi bli dratt opp av de andre. [...] Det var mange før meg som uff'et og bar seg - men jeg tok sats, bet tennene sammen og hoppet. Og gikk på nesa på de andre siden! Trygt over - uten problemer. "Fint modern!", sa Anne-Line lavt. Topp å få ros av datter! Siden var alt bare gøy - selv om det var skummelt noen ganger!

En noe mer avslappet måte å tilbringe en fjelltur på blir fortalt av en lærerinne, som var på Geilo i en uke med en veninne. De gjorde to korte turer, men

de andre dagene lå jeg på rommet og sov. Må jo føye til at været ikke var noe særlig, men jeg kom tilbake til jobb som et nytt og utsovet menneske.

Naturopplevelser er rikt representert i svarene, og det er tydelig at naturen inntar en viktig plass i nordmenneskets mentale følelse av 'ferie', som han på Besseggen nokså riktig noterte seg. Da studerer man dyreliv og planter og man nyter med alle sansene.

Hver pinseaften fra guttene var 7 og 10 år gamle til de var voksne, dro vi på heiene. Kjørte drosje så langt skogsbilveien gikk. Dro videre til fots til vi fant en heller eller

en tykk gran som vi kunne ligge under. Gikk, fisket og badet hele 1. pinsedag, lå ute om natten og dro på hjemveien 2. dag.

Minner er det selvfølgelig uendelig mange av, som for eks. myggen på Finnmarksvidda, og gudstjenestene i Masi kirke med bare samer i sine fargerike drakter. [...] Midnattsol fra skyfri himmel på Nordkapp, eller måneskinnsnatt i "ensomhet" og stillhet i Femundmarka.

Å fiske er en bra måte å komme seg ut i naturen og å oppleve stemningen på.

Det fins overhode ingen ferie som er så livgivende som fiske. Å ligge ved et fjellvann, med naturen i vakker harmoni rundt seg. Stille meditasjon, mens solen går ned i havet, og himlen gjenspeiler hele spekter i regnbuens farver. Ja da er det godt å være menneske og ha ferie.

En helt annen type av turer under ferien er reiser til stevner og møter. For mange har dette vært "en viktig del av ferien", et stående og kjært innslag. Da traff man venner og knyttet kontakter. Serdeles viktig har, ifølge materialet, de religiøse stevnene vært.

Det var misjonsstevne hvert år i en avsides grend i nabo-bygda i Telemark. Stevnet ble holdt etter slåtten. Det var ofte dans om kvelden. Vi brukte fem timer på å gå over heia til stevnet. Kom fram lørdagskveld og dro på hjemveien søndagskveld, var hjemme mandagmorgen. Det var en viktig del av ferien.

Andre slike møter har f.eks. politikk, idrett eller musikkutøvelse som grunn. Også om man ofte deltok som representant for en forening eller en organisasjon, og altså reiste "i tjenesten", fungerte turene som en slags ferie.

På en måte har jeg hatt ferie ved at jeg har deltatt i flere landsmøter i de forskjellige organisasjoner jeg har vært medlem av.

Gjennom dem [Bondekvinnelaget] fikk jeg min første ferieuke, som ble holdt på Meløy. Det var i 1974. Tenk å få en hel uke, hvor vi kunne gå til dekket bord, og ellers hvile å gjøre hva en ville.

De som kan, kombinerer gjerne tjenestereisen eller kongressbesøket utenlands med ferie.

For folk på mindre steder og på landet kan ferien bestå i å reise til (stor)byen, kanskje for å gå på teater etc. ("kulturisme").

Eit fast ferieopplegg for meg frå 1947 til 1984 har vore ei veker tur til Oslo for å vitje bror min med familie. Det kunne bli fleire turar, men eg var alltid dit ein tur om hausten etter att haustutstillinga var opna. Eg kalla det

min årlege kulturtur, for da såg eg alle teaterforestillingane, var på konsert i Aulaen og såg filmar eg hadde interesse av. Det vart minst 2 arr. for dagen.

Reiser for samvær med slekten er en av de aller vanligste ferieformene. I mange familier møter man de nærmeste kanskje bare en kort tid under ferien. Hytta kan da bli møtestedet. En eldre mann, enkemann, fra Fredrikstad eide to knøttsmå hytter på Hvaler, og på sommeren var det

sjelden mindre enn 8-12 mennesker på ferie der samtidig. Morfar elsket folk rundt seg, og så gjerne at hyttene var fulle av slekt og venner.

Pensjonistturer

Med den alderssammensetning som vår medarbeiderstab har, er det ikke uventet at skildringene av pensjonistenes ferie er rikelig representert. For mange som har arbeidet hardt hele livet er pensjonisttilværelsen noe å være takknemlig for. Man kan ta ferie når det passer, man har tid til å besøke barna eller bare reise bort på en tur, alene.

Før eg tok til å fungere som pensjonist 77 år gammel har eg aldri hatt fast ferieopplegg. Eg har ingen opplegg no heller. Kjem eg på at eg vil reise ein tur innanlands pakkar eg ryggsekken. Litt brennevin og mye skråtobakk er det mest turvande i bagasjen. No treng eg ikkje til lang førebuing.

Mange sier at "det er etterhvert blitt mange feriereiser som pensjonist. Mye fritid og bedre økonomi." Andre har over hodet ikke hatt mulighet for ferie før de fikk pensjon.

En spesiell type av feriereiser for pensjonister er korte buss-turer. Åpenbart er denne formen meget vanlig - hvor vanlig synes ikke å være kjent (forsøk på å få tak i statistisk materiale har mislykkes).

Turene arrangeres av forskjellige organisasjoner: menigheten, en sanitetsforening, et pensjonisthjem. En kommune-etat eller en fabrikk kan invitere sine tidligere ansatte. Andre ganger kan det være en pensjonistforening eller en reiseklubb som årlig arrangerer f.eks. en firedagers og en todagers tur. Ofte er reisen gratis eller subsidiert.

Flere ting slår en ved lesingen av skildringene:

For det første det tydeligvis sterke inntrykk reisene gjør. Mange husker opplegget i detalj: ruten, hendelser, deltakerne. (Kanskje støtter mange seg til et bevart program?) For det andre den gleden som måltidene og maten skaper; også her fins mange detaljerte opplysninger. Til slutt den rolle som sjåføren spiller for å holde stemningen på topp og gjøre ferden rik på minner - av skildringene å dømme er nesten alle bussjåfører mestere i den kunsten.

Utdrag fra et par skildringer får illustrere litt av hvordan stemningen kan være i bussen.

I 1987 var mannen og eg heldige og fekk vere med på ein tur til Røros tilskipa av Askvoll pensjonistlag.

Turen starta frå Askvoll den 10. august kl. 9 med ein ung sjåfør sikker og trygg ved rattet og smilande og tenestevillig heile døgnet.

Det var mykje underhaldning i bussen mens vi køyrde. Kvar morgon stogga vi på ein stille stad og det vart lese ein kort andakt og sunge nokre vers før og etter: Det var ein fin stemming over desse "stille stundene". Bussen var som ei lita kyrkje nokre minuttar. Ingen ytra missnøye med dette og vi heldt gjerne fram med å syngja når vi tok til å køyra att. Laget eig "Songbok for ungdom" og den vart nytta. Der står både salmar og songar og folkeviser og jubelen stod ofte høgt i taket når nokon fortalte ein vits eller song ei vise.

Dei som gaar paa Eldresenteret, har ein tur kvart aar, paa 5 dagar. Og i 1987 reiste me til Geilo [fraa Randaberg].

Me gjekk av i Aurland, og sjaaføren hadde trekkspill med, og han spela, og dei som ville kunne gaa rundt og sjaa seg om. Det var suvenirbutikkar, og plassar der ein kunne kjøpa mat og kaffi.

Da me kom til Haugen Hotell var det middag, og etter middag var det underholdning, noen leste dikt og noen sang, og me hadde konkurranser med premie, humøret var på topp.

Hjemmeferie

Ikke så få (1985-86: 23%) foretrekker å feriere hjemme - av pengemangel, handikapp eller av andre grunner. Andre gjør som en medarbeider i Rakkestad, som "alltid [har] teke ein siste del av ferien heime til stell av hage og hus".

Hjemmeferien behøver slett ikke å bli kjedelig om man har evne til å glede seg over det hverdagslige:

Ofte blir ferien tilbragt hjemme nå. Og ofte blir det besøk av slekt og venner. Er gla i å omgås mennesker og godt å kunne gjøre noe for andre. Å drikke kaffe ute i det fri en fin sommerdag med feriegjester er koselig.

Omgang med slekt og venner er for mange feriens egentlige innhold, "framum alt: Besøk av dei som står ein nær, men som bor mange mil borte". Stor stas blir det selvsagt om det blir besøk fra Amerika, "da sto garden på hodet".

For besteforeldre er barnbarnas besøk under ferien kanskje årets høydepunkt - like vel som det er det for barna. Ei kvinne forteller:

De årene barna var små, var det best å være hos besteforeldrene i Råde: Her kunne de som byunger få oppleve dyra i fjøset - ri på hesten til onkel Einar - sitte på

høylasset og hoppe i høyet. De sto tidlig opp og var med farfar og hentet kuene fra jordet til melking. Farfar fant en kjepp som de kunne dytte de kuene som somlet verst med. Når bærene ble modne, dro vi med mat og drikke på bærtur. Det var ikke få kilo blåbær og villbringebær som ble plukket i skogen. Om høsten plukket vi sopp. [...] På varme dager og i helgene dro vi ned for å bade. Her hadde vi fast badeplass hvor tanter og onkler, kusiner og fettere og en hel haug av tremenninger møttes. Ingen fare med noen å være sammen med her nei! Ofte var vi en 20-30 stykker - alle sammen i familie - som hadde det gøy og badet og lekte sammen.

Besteforeldrene kan legge ned stor anstrengelse for å aktivisere barnebarne: "I ruskevær var det teikning og ymse spel. Om kvelden gjerne pølsegrill på glørne i peisen og eg fortalte frå gamle dagar!"

*

Idag snakker man om "feriepakker" og om "fritidskonsumpsjon". Mange familier har både to og tre hytter, og dessuten skal man gjerne ha tid til en og annen innenlands og utenlands reise... Det er et spørsmål om ikke ferieringen kan bli anstrengende, særlig for ungdommer, som gjerne skal jobbe også i en del av ferien.

Noen mennesker reagerer på denne hektiske sentreringen omkring ferien, andre - og det er vel de fleste - mener at feriene trengs som avkobling og opplevelse i en stresset tilværelse og at det gjelder å utnytte dem.

Vi lar en representant for hver oppfatning komme til orde som avslutning.

Slik som ferien fortoner seg blandt de unge i dag, er det som om hele livet avhenger hvor langt og hvor mye de fikk sett og opplevet på disse hektiske dagene.

Når eg [f. 1903] nå ser i T.V. både frå gåturar i fjellet og fine skiløyper i glitrande sol, kjenner eg berre kriblinga - Eia var eg der! Eg er i allfall glad eg har nytta dei tidligare år. [...] Nå lever eg på minnene og kan nikka gjenkjennande: Ja, der har eg vore og der har eg vore, så nyt eg dei oppatt.

KILDER

Norsk etnologisk gransking, Oslo. Svar på spørreliste nr. 149.

Ulsaker, B., Ferieloven. 15. utg. Oslo 1977.

Ferieundersøkelsen 1986. Oslo 1988. (Norges offisielle statistikk. B 742.)

God julehelg
Godt
nytt år

Giva Romund Oeeee Kæstue

Eli Irene Johnson